

ОГЛЯДИ ТА РЕЦЕНЗІЇ

УДК 811.161.2'42
К 90

Олена КУЛЬБАБСЬКА

ДИСКУРСИВНІ МОДУСИ ОСОБИСТОСТІ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКОМОВНІЙ ДРАМІ

(*Рец. на монографію: Корольова В. Комунікативно-прагматична організація сучасного українського драматургійного дискурсу : монографія / Валерія Корольова. – Дніпро : Ліра, 2016. – 382 с.*)

Драматургійні твори – це результати дискурсивної діяльності у формі п'єс; це тексти з особливою будовою, власною архітектонікою та організацією. Інакше кажучи, це специфічні кванти знання, своєрідні за репрезентацією подієвої інформації, що її розподілено між визначеним колом осіб – учасниками п'єс та їх персонажами. В історії літератури саме твори великих драматургів відіграли істотну роль і нерідко служили в подальшому «прецедентними текстами».

Характерні риси драми як особливого виду мистецтва стали предметом досліджень найвидатніших представників наукової думки від часів античності (Есхіл, Аристотель, Горацій), літературознавців доби Відродження (Д. Чинтіо, Л. Кастельветро, Ж. Скалігер) та періоду ХІХ–ХХ ст. (Г. Гегель, В. Белінський, Р. Вагнер, Ф. Шеллінг, М. Тулов, Г. Лукач, Б. Брехт, Н. Фрай). Тривалий час драму вважали одним з найвищих і найскладніших жанрових типів, що має багатофункційну, кризологічну й публічну сутність, яка виходить далеко за межі літератури.

Текст драматургійного твору – унікальне та багатогранне явище, у вивченні якого, починаючи з першої пол. ХХ ст., окрім літературознавчого, вирізняється й лінгвістичний аспект. Однією з перших фундаментальних праць, безпосередньо присвячених дослідженню структури українськомовного драматургійного тексту, стала монографія Д. Баранника, Г. Гая «Драматичний діалог: питання мовної композиції» (К., 1961). Подальші наукові розвідки лише побічно стосувалися структурування тексту п'єси, тоді як і дотепер не сформовано чіткої методології аналізу драми, що, безперечно, зумовлює **актуальність** монографічного опису Валерії Володимирівни Корольової.

Наукова новизна рецензованої праці полягає в тому, що широкий та різноманітний матеріал сучасних драматургійних текстів уможливив виконання низки *інноваційних завдань*, зокрема: розроблено теорію комунікативно-праг-

матичної організації сучасної драми; виявлено комунікативний потенціал автора, читача й дійових осіб п'єс; з'ясовано категорійну специфіку драматургійного дискурсу; визначено комунікативні стратегії і тактики автора, читача й персонажів драми, а також засоби їхньої реалізації в драматургійному тексті.

Цілком мотивованою постає структура монографії, що охоплює «Передмову», чотири розділи з висновками до кожного з них («Драматургійний дискурс як об'єкт лінгвістичного дослідження», «Зовнішня комунікація сучасного українського драматургійного дискурсу: діалог *автор–читач*», «Внутрішня комунікація сучасного українського драматургійного дискурсу», «Сучасний український драматургійний дискурс у контексті прагмалінгвістики»), «Висновки», «Список бібліографічних посилань» (473 найменування, серед яких 25 – іноземними мовами), «Список використаних джерел» (26 позицій друкованих видань, 3 – періодичних, а також режими доступу до тематичних Інтернет-сайтів) і Додаток «Перелік сучасних українських п'єс, використаних у дослідженні» (365 драматургійних творів 185 письменників України).

У першому розділі В. Корольова доказово обґрунтувала специфіку комунікативної системи сучасного українського драматургійного дискурсу, зумовлену низкою *чинників*: трансформацією драматичного часопростору, зняттям усіляких табу, значним розмаїттям персонажів, жанровим експериментом, ігровою стихією.

Не викликає заперечень **авторська концепція** сучасного драматургійного дискурсу як самостійного (а не складника художнього!) з опорою на структурну організацію та специфіку реалізації дискурсивних категорій – універсальних і специфічних, трихотомію «автор–персонаж–читач».

Домінантою дослідження вважаємо виокремлення прямої комунікативної партії автора в межах зовнішньої комунікації драматурга із читачем, засобами вираження якої постають компоненти паратекстової зони драматургійного тексту (підрозділ 2.1). Авторка ретельно проаналізувала *заголовки* (т. зв. інтегроване з текстом «мовленнєве рівняння»), *епіграф* (специфічний реалізатор тактики прогнозування), *присвяту* (репрезентант стратегії вияву авторського іміджу), *жанровизначальний підзаголовок* (засіб діалогу драматурга з читачем), *перелік дійових осіб* (вербалізатор тактики створення протиріч, епатажу й прогнозування), *ремарки* (інструмент експліцитного впливу автора на режисера), *пролог й епілог* як засоби втілення комунікативних тактик залучення до драматургійного задуму й драматургійного дійства, *постскриптим* і *авторський псевдонім*; узагальнила пряму комунікативну партію драматурга в межах чотирьох моделей авторської комунікації (мінімізованої, стандартної, розгорнутої, максимізованої).

Досить важливі, оперті на конкретний мовний матеріал, спостереження В. Корольової за системою адресації паратекстових елементів драматургійного тексту, а також стратегічною діяльністю читача п'єси як учасника зовнішньої комунікації. Докладно схарактеризовано в монографії потенційних читачів су-

часної українськомовної драми залежно від рівня розвиненості структури мовної особистості й комунікативних інтенцій (с. 123–129).

Для нас неочіненну вартість має третій розділ дослідження, що його присвячено аналізу внутрішньої комунікації сучасного драматургічного дискурсу, де чітко визначено комунікативно-прагматичну структуру *драматургічного діалогу*, виявлено специфіку *монологу*, *трилогу* й *полілогу* як самостійних форм персонажної комунікації. Авторка доходить цілком логічного висновку, що «поява третього комуніканта передбачає низку змін у комунікативних ролях учасників та закономірностях переходу мовленнєвих ходів» (с. 232), а це пояснює виокремлення трилогу як специфічної форми полілогічної комунікації, якій відповідають власні комунікативні моделі. З огляду на авторську констатацію відзначимо не зовсім доцільне використання терміна «діалог» під час дослідження комунікативних типів спілкування двох персонажів (с. 200–211). На нашу думку, така форма діалогічної взаємодії мала б отримати конкретизацію через залучення новітнього терміна «дилог», що увиразнило б чітке розмежування в рецензованій науковій розвідці понять ‘діалог’ ↔ ‘дилог’.

Доречною вважаємо запропоновану Валерією Корольовою типологію мовних особистостей дійових осіб сучасних п’єс за ставленням до комунікативного партнера та рівнем мовної компетенції (с. 149–156). Цікавим є виокремлення *мовного меланжу* й *мовної гри* як ознак мовленнєвої особистості персонажа сучасної п’єси, що, як переконує дослідниця, є свідченням їхньої лінгвокреативності (с. 172). Широка база ілюстративних джерел дала змогу авторці унаочнити яскравими прикладами найпоширеніші засоби введення мовної гри до реплік дійових осіб, закцентувати увагу на феномені української мови. Аналізуючи комунікативні типи діалогів, В. Корольова логічно зауважує, що характер комунікативної взаємодії персонажів сучасних українських п’єс зумовлюють інтенція, результативність, інформативність і контекст (с. 199). Дослідниця пропонує також моделювання полілогічного спілкування дійових осіб, наводячи типові моделі – *полілог-реплікацію*, *полілог-ротацію* й *полілог-блок*. Узагальнюючи спроби лінгвістичного вивчення стратегічності міжособистісного спілкування, автор монографії репрезентує кооперативні й конфронтаційні тактики персонажної взаємодії, виявляє кореляції між комунікативними тактиками й мовленнєвими актами (мовленнєві акти в драмі виконують функцію структуротвірного елемента. – *О. К.*).

На особливу увагу заслуговує четвертий розділ рецензованого дослідження, у якому чітко окреслено комунікативні девіації, наявні в спілкуванні героїв сучасних українських п’єс. Їх доречно поділено на *характерологічні*, зумовлені біолого-фізіологічними, психологічними, соціальними й етнічними ознаками комунікантів, та *ситуативні*, причиною появи яких є неправильне сприйняття комунікативних намірів партнера. В. Корольова аргументовано доводить органічність комунікативних девіацій у спілкуванні дійових осіб сучасних п’єс.

Використання соціологічного методу анкетування уможливило виявлення успішності авторського кодування інформації в змісті паратекстових елемен-

тів сучасної п'єси. Проведене опитування довело прагматичну значущість таких складників драматургійного дискурсу, як заголовок, список дійових осіб, жанровизначальний підзаголовок.

Аналіз драматургійного дискурсу як комунікативної діяльності автора під час створення мовленнєвого продукту (тексту) й читача в ході його сприйняття з урахуванням контексту дійсності узагальнено в чітких, присутніх і адекватних висновках (с. 317–325), схемах (с. 98, 116, 195, 197, 235, 241–242), таблицях (с. 192–193, 215–217, 253, 301) і діаграмі (с. 299).

Оцінюючи рецензовану працю Валерії Корольової «Комунікативно-прагматична організація сучасного українського драматургійного дискурсу» загалом, відзначимо її актуальність, об'єктивність зроблених узагальнень, їхню важливість для комунікативної лінгвістики, прагмалінгвістики, дискурсології та ідіостилістики. Завдяки монографії ми маємо добрий ґрунт, який допоможе паралельно з іншими науковими джерелами укорінювати в україністиці успішно апробовані дискурсивні інтерпретації, а також актуалізувати ще не розв'язані чи дискусійні для антропозорієнтованої лінгвістичної науки питання.

Напрацювання й узагальнення авторки будуть плідними для подальших наукових студій, присвячених вивченню української драматургії в комунікативному, мовностилістичному й когнітивному аспектах.

Книгу з успіхом використають не лише у вузьких колах лінгвістів і літературознавців, а й у широкому викладацько-студентському середовищі університетів.